

Blaski i cienie realizacji polskich atlasów narodowych, cz. I

DWA REKORDY ŚWIATA

Atlasy narodowe – reprezentacyjne dzieła geograficzno-kartograficzne, opracowywane przez liczne zespoły naukowców i wydawane przez oficjalne instytucje rządowe (przeważnie służby geodezyjne i kartograficzne) – mają już długą, ponadstuletnią tradycję. Ich światową karierę zapoczątkował bowiem opublikowany po raz pierwszy w 1899 r. atlas narodowy Finlandii, mający do dziś sześć wydań.

JERZY OSTROWSKI

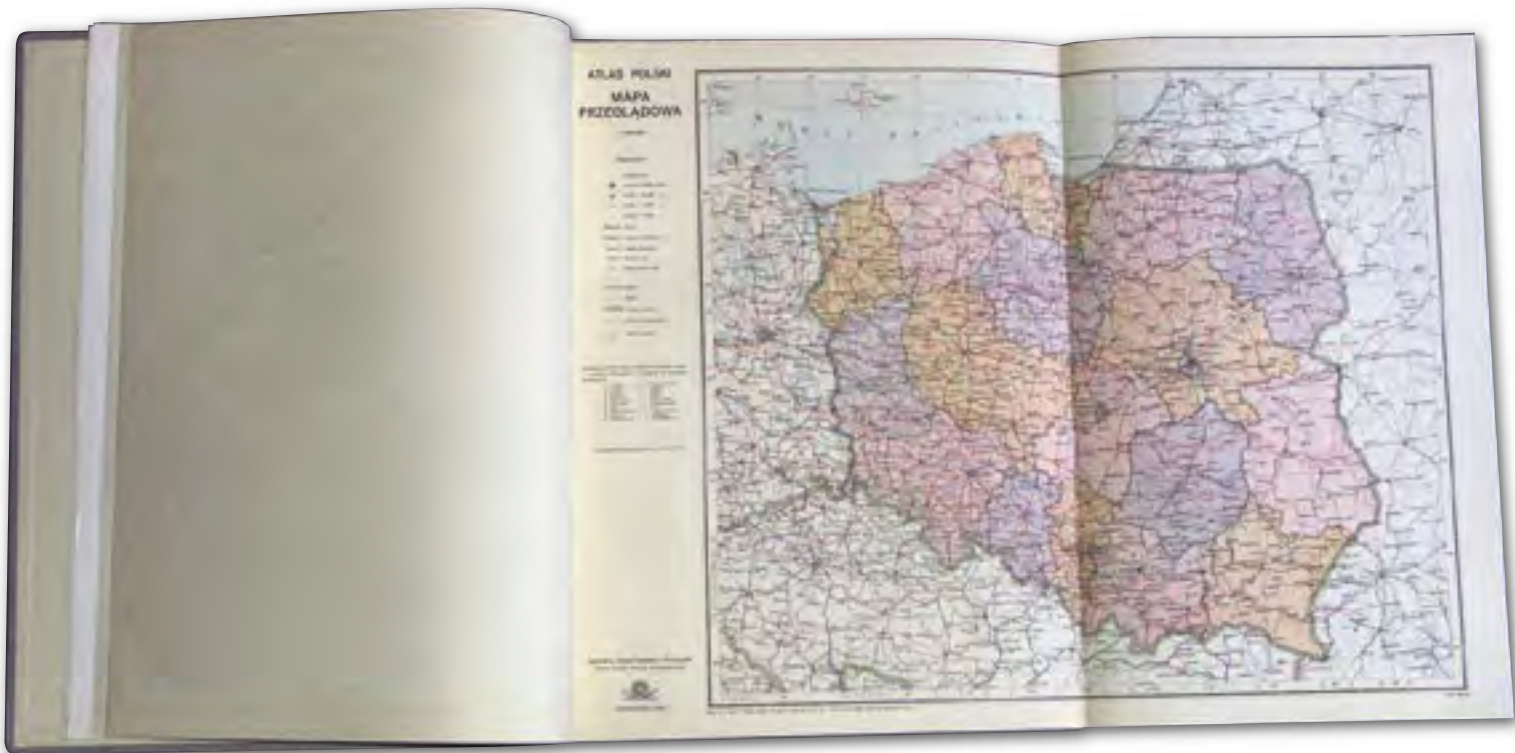
Z e względu na szczególnie ważną rolę atlasów narodowych w edukacji społecznej, a także w propagowaniu wiedzy o danym kraju poza jego granicami, ich opracowywaniu i publikowaniu nadaje się zawsze odpowiednią rangę. Wyrazem tego są m.in. otwierające je przedmowy lub dedykacje przedstawicieli najwyższych władz państwowych (monarchów, prezydentów, premierów), a często także godła, flagi i teksty hymnów. Jako wizytówki poziomu nauk geograficznych i pokrewnych oraz kartografii wydających je krajów są one „żelaznymi” eksponatami międzynarodowych wystaw kartograficznych oraz obowiązkowymi pozycjami wszystkich poważnych kolekcji bibliotecnych. Ich realizacja jest zawsze dużym przedsię-

wzięciem organizacyjnym i finansowym, niełatwym do szybkiego sfinalizowania nawet w krajach produjących na polu kartografii.

S tosunkowo długa, a przy tym w znacznym stopniu związana z dziejami naszej służby geodezyjnej i kartograficznej, jest również historia polskich atlasów narodowych. Jesienią 2005 r. minęło bowiem dokładnie 60 lat od przystąpienia do pracy nad pierwszym takim kompleksowym dziełem, oficjalnie zapowiadzianym jako atlas narodowy – na wzór podobnych istniejących już wówczas publikacji zagranicznych. W literaturze na ten temat wymieniana jest, co prawda, spora liczba wcześniejszych atlasów Polski mających niektóre cechy atlasu narodowego, w tym przede wszystkim znany *Geograficzno-statystyczny atlas Polski* Eugeniusza Rome-

ra z 1916 r., a także wydany pospiesznie pod bieżące zapotrzebowanie *Mały atlas Polski* Głównego Urzędu Pomiarów Kraju z roku 1947 (J. Karpińska 2005), ale żaden z nich nie może być z wielu względów do atlasów narodowych zaliczony. Należą do nich natomiast niewątpliwie trzy wydane dotychczas dzieła (w tym pierwsze niedokończone): *Atlas Polski* [A1a, b, c], *Narodowy Atlas Polski* [A2] oraz *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej* [A3]. Listę tę można jeszcze uzupełnić dwoma ambitnymi projektami, przerwanyymi na wstępnych etapach realizacji, o których będzie mowa dalej.

Trudności, z jakimi borykali się inicjatorzy, wykonawcy i wydawcy opublikowanych dotychczas polskich atlasów narodowych, są szczególnie wymowne i pouczające, dlatego warto je tu w skrócie przypomnieć. Opracowaniu i wydaniu tych prawdziwie pomnikowych dzieł

naszej kartografii ostatniego półwiecza, towarzyszyły bowiem zarówno niewątpliwe sukcesy, jak i ewidentne błędy oraz bolesne porażki, mające bardzo różną genezę. Przypomnienie tych faktów, często tylko wzmiankowanych, a nawet pomijanych w dość obfitej literaturze na temat koncepcji, treści i formy edytorskiej opublikowanych dzieł, może przydać się – mimo jakże odmiennych uwarunkowań zewnętrznych – twórcom i wydawcom kolejnego atlasu narodowego Polski, do którego opracowania i opublikowania prędzej czy później dojdzie.

Zmienne losy, a zwłaszcza różne perypetie, które towarzyszyły realizacji każdego z dotychczasowych atlasów, przypomnimy tu pokrótce w porządku chronologicznym, poczynawszy od wspomnianej już inicjatywy z 1945 roku, dzieląc lata, jakie minęły od tamtej odważnej decyzji, na pięć okresów związanych z kolejnymi przedsięwzięciami.

Polski, mającym spełniać warunki atlasu narodowego. Inicjatywa jego opracowania i wydania, zrodzona jeszcze w czasie okupacji, wyszła od ówczesnego dyrektora Biura Kartograficznego GUPK, inżyniera, późniejszego profesora Felicjana Piątkowskiego. Szybko doprowadził on do zwołania w listopadzie tegoż roku specjalnego spotkania organizacyjnego z udziałem 16 zaproszonych osób oraz przyjęcia podstawowych ustaleń: ramowego zakresu treści, skali mapy podstawowej (1:2 000 000) i odwzorowania (stożkowego Albersa). Przebieg tego zebrania oraz rozpoczętych już wcześniej, bo w czerwcu 1945 r., wstępnych prac nad atlasem został dość szczegółowo zrelacjonowany przez J. Kondrackiego (1946, 1985). Dlatego w tym miejscu tylko w dużym skrócie przypomnimy, że w następnych latach atlas realizowano stopniowo w Biurze Kartograficznym GUPK, anga-

żując do współpracy jako autorów i recenzentów wielu wybitnych specjalistów, m.in. prof. Eugeniusza Romera.

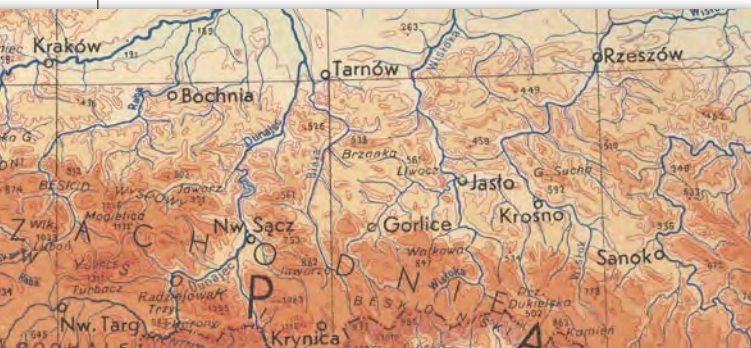
Rozpoczęto od przygotowania map podkładowych w kilku skalach, a następnie pracowano głównie nad mapami dotyczącymi środowiska przyrodniczego, ale przygotowano także arkusz poświęcony historii i mapę sieci kolejowej. Po dwóch latach przystąpiono do wydania pojedynczych jednostronnie drukowanych arkuszy z legendami umieszczonymi pionowo na zewnątrz zachodniej ramki oraz dwujęzycznymi tytułami i objaśnieniami (polskimi i angielskimi – identycznie jak w ostatnim atlasie z lat 90.). Do 1950 r. zdołano opublikować sześć takich arkuszy, każdy w nakładzie 10 tysięcy egzemplarzy. Nie weszły one jednak do pierwszego z zaplanowanych zeszytów, w jakich miał się ukazywać sukcesywnie atlas, gdyż

ATLAS POLSKI, 1945-56, CZYLI Z MOTYKĄ NA SŁOŃCE

W powołanym wiosną 1945 r. Głównym Urzędzie Pomiarów Kraju (GUPK) już w pierwszych miesiącach jego istnienia przystąpiono do wstępnych prac nad naukowym, kompleksowym atlasem

Zaproszenie
dr. Stanisława
Piekiewicza
do udziału
w Komitecie
Redakcyjnym
Atlasu Polski
i jego zebraniu
organizacyjnym

Kolorystyka mapy Hipsometria zaproponowana przez GUPK i skrytykowana w recenzji przez Eugeniusza Romera (mapka górna) oraz ostateczna, zastosowana w Atlasie Polski (mapka dolna)

ówczesny prezes GUPK wydał w 1949 r. zarządzenie, aby tytuły i objaśnienia były dawane wyłącznie w języku polskim. Następstwem było zniszczenie wydrukowanych arkuszy oraz przerobienie kilku przygotowanych już do druku.

Był to jednak dopiero początek przeszkód, na jakie natrafiła realizacja tego ważnego dzieła. W 1950 roku *Atlas Polski* stał się bowiem, podobnie jak cała ówczesna polska kartografia, jedną z ofiar destrukcyjnego zjawiska, które zagościło u nas na całe dziesięciolecie, a które prof. W. Grygorenko (1991) jakże trafnie określił jako „potrzask reorganizacji i cenzury”. Nie dość bowiem, że prace autorskie bardzo się przeciągały, głównie z powodu trudności ze zdobyciem odpowiednich materiałów źródłowych (F. Piątkowski 1949), nie dość, że z kierowania Wydziałem Redakcji Map w Biurze Kartograficznym zrezygnował aktywny koordynator prac autorskich i redakcyjnych doktor (późniejszy profesor) Jerzy Kondracki, to na początku 1950 roku nastąpiła radykalna reorganizacja Głównego Urzędu Pomiarów Kraju: Biuro Kartograficzne uległo likwidacji, a wykonawstwo w zakresie kartografii przeszło do nowo utworzonego Państwowego Przedsiębiorstwa Fotogrametrii i Kartografii (PPFiK). W związku z tym zaszła konieczność

zorganizowania na nowo redakcji atlasu w celu prowadzenia dalszych prac. Mimo powstałego zamieszania zdołano się jednak zmobilizować i w 1951 r. ukazał się, jeszcze pod firmą GUPK, pierwszy zeszyt *Atlasu Polski* [A1a] złożony z sześciu arkuszy, umieszczonych w skromnej tekturowej okładce z przedmową „Od Wydawcy”. Dowiadujemy się z niej m.in., że nad stroną naukową publikacji czuwał powołany w 1950 r. Komitet Redakcyjny Wydawnictw Atlasowych przy prezisie GUPK i że przewidziane jest wydanie następnych zeszytów, a po ich skompletowaniu dostarczenie nabywcom specjalnej okładki do oprawienia całości. Wyrażono także nadzieję, że *Atlas Polski* „odda usługi nauczycielstwu, studiującej młodzieży oraz wszystkim, których interesują zagadnienia geograficzne naszego Kraju, przyczyniając się do pogłębienia kultury kartograficznej społeczeństwa”.

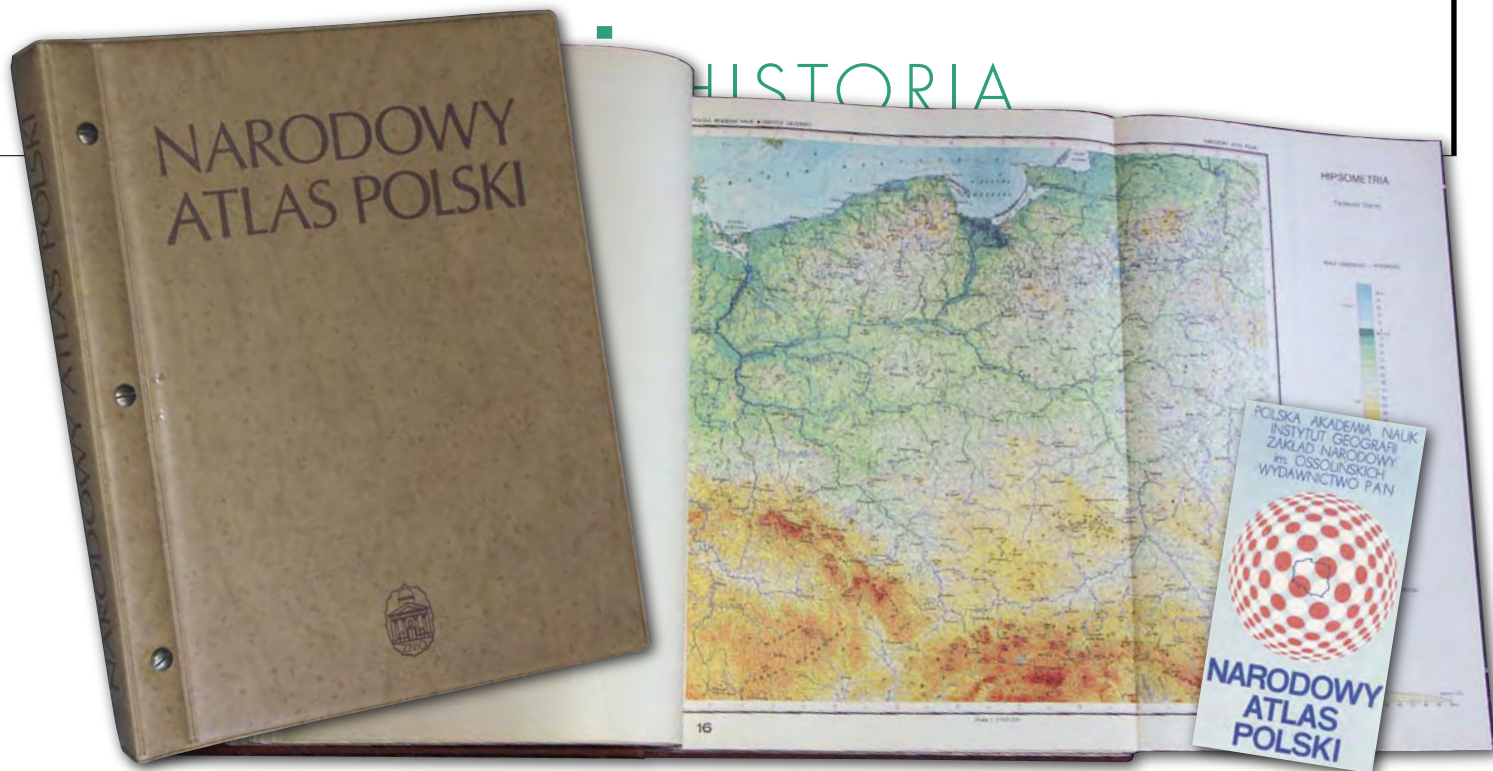
Dalsze prace nad atlasem uległy kolejnym zakłóceniom, spowodowanym nowymi zmianami organizacyjnymi w ramach Głównego Urzędu Pomiarów Kraju, reorganizacją podległych mu przedsiębiorstw, w tym podziałem PPFiK i utworzeniem w październiku 1951 r. w jego miejsce m.in. Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych (PPWK), wreszcie likwidacją GUPK i powołaniem w kwietniu 1952 r. Centralnego Urzędu Geodezji i Kartografii.

Ostatecznie prace redakcyjne oraz druk *Atlasu Polski* przejęło Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych. Dzięki zaangażowaniu dyrekcji i młodej załogi – mimo braku doświadczenia – udało się przygotować do reprodukcji i wydrukować 4 zeszyty (każdy po 6 arkuszy), w tym ponownie Zeszyt I (z innym zestawem map), uznając przy tym publikację z 1951 r. za zeszyt próbny. Wydane zeszyty [A1b],

każdy w nakładzie 15 tys. egzemplarzy, zawierały łącznie 24 arkusze (z 96 mapami), przy czym prawie wszystkie mapy, z wyjątkiem dwóch, dotyczyły środowiska przyrodniczego. Poszczególne zeszyty ukazały się w latach 1953, 1954 (2 zeszyty) i 1956. Znajdują się one dziś we wszystkich zbiorach kartograficznych naszych bibliotek, co prawda często z przemieszanymi arkuszami, a nawet niekompletne, co jest trudne do uniknięcia przy takiej formie wydawniczej.

Niestety, opracowywanie i wydawanie następnych zeszytów (a miało być ich w sumie 9), poświęconych tematyce społeczno-gospodarczej, okazało się „niemożliwe ze względu na obowiązujące wówczas przepisy i małą dostępność materiałów statystycznych” (J. Kondracki 1985). Inaczej przyczyny niedokończenia *Atlasu Polski* sformułowano w pięcioletniej przedmowie „Od redakcji” w jego niezwykle rzadkiej wersji edytorskiej [A1c], przygotowanej w PPWK po 1956 r. w formie tomu efektownie oprawionego w twarde płócienne okładki z kompletem skręconych śrubami arkuszy (patrz ilustracje na stronie 8 i 9), przeznaczonych na prezenty dla różnych krajowych prominentów, a przede wszystkim dla zagranicznych gości CUGiK (J. Ostrowski 2001). Otóż możemy tam przeczytać, że „Ostatnie 6 map niniejszego nie dokończono-go dzieła wydano w latach 1955-56. Na tym postanowiono przerwać dalsze prace nad zaprojektowanym *Atlasem Polski*, bowiem na nasze Przedsiębiorstwo nałożono obowiązek pilnego zaspokojenia szybko rosnących potrzeb szkół i społeczeństwa w podstawowe mapy i atlasy potrzebne do nauki i codziennego użytku. W takim stanie rzeczy kontynuowanie prac nad specjalistycznym *Atlasem Polski* zeszło na plan drugi. Zdecydował o tym ponadto fakt, że bujny rozwój gospodarki narodowej będzie mógł być lepiej przedstawiony w okresie późniejszym”.

Zatem, nie utajnienie przez cenzurę informacji gospodarczych i trudności ze znalezieniem specjalistów do opracowania kolejnych tematów, lecz zbyt „bujny” rozwój gospodarki położył kres przedsięwzięciu, podjętemu z taką odwagą i determinacją tuż po zakończeniu działań wojennych. Na szczęście, na przekór powyższemu przeszkodom, znaleźli się wkrótce następcy, którzy przejęli trud opracowania, a w przyszłości wydania tak prestiżowego dzieła.

NARODOWY ATLAS POLSKI, 1957-78, CZYLI DWA REKORDY ŚWIATA

Institucją, która po 1956 r. podjęła się kontynuować prace nad atlasem narodowym Polski, był utworzony w 1953 r. Instytut Geografii Polskiej Akademii Nauk, zorganizowany i kierowany od początku przez prof. Stanisława Leszczyckiego. To właśnie prof. Leszczycki już w końcu

1953 r. włączył się do prac nad opisanym wcześniej *Atlasem Polski*, gdy zaś stwierdzono, że wydane dotychczas arkusze nie stanowią zwartej logicznej całości, a ponadto niemożliwe jest dokończenie publikacji, na jego wniosek postanowiono przenieść redakcję do Instytutu Geografii PAN w celu opracowania i realizowania nowej koncepcji dzieła, zgodnej z wymaganiami i postulatami powołanej w 1956 r. Komisji Atlasów Regionalnych Międzynarodowej Unii Geograficznej.

Już w 1956 r. w Zakładzie (od 1959 r. Pracowni) Kartografii Instytutu Geografii PAN rozpoczęto gruntowne studia nad treścią i formą nowego atlasu, a do 1958 r. opracowano jego makietę,

zachowując przy tym skalę i odwzorowanie map *Atlasu Polski*. Pracami kierował ówczesny kierownik Zakładu doc. Michał Janiszewski przy udziale 9-osobowego „roboczego” Komitetu Redakcyjnego z prof. Stanisławem Leszczyckim jako przewodniczącym. Przygotowana koncepcja i makietę były kilkakrotnie dyskutowane, w tym także na forum wymienionej Komisji MUG, a podsumowanie dotychczasowych ustaleń wraz ze szczegółowym omówieniem przyjętych założeń prof. Leszczycki opublikował w „Przeglądzie Geograficznym” (1958). Te 16-punktowe założenia oraz dołączony projekt układów map w różnych skalach na arkuszach stały się punktem wyjścia do dalszych prac nad atlasem, ulegając w następnych latach tylko niewielkim modyfikacjom (np. liczba arkuszy z planowanych wówczas 120 wzrosła ostatecznie do 127).

Kierownictwo Ministerstwa Obrony Narodowej na prezentacji czystorysów Narodowego Atlasu Polski. Od lewej prof. K. Dziewoński, prof. S. Leszczycki, minister marsz. M. Spychalski, za prof. Leszczyckim gen. W. Jaruzelski

Do realizacji projektu przystąpiono w 1959 r., lecz za formalny początek wykonywania nowego atlasu można uznać ostateczne powołanie w 1960 r. jego Komitetu Redakcyjnego również pod przewodnictwem prof. S. Leszczyckiego. Podjął się on także pełnienia funkcji redaktora naczelnego, chociaż nie stał „na czele” redakcji, którą tworzył 6-osobowy zespół Pracowni Kartografii, kierowany – po odejściu w 1959 r. doc. M. Janiszewskiego – przez dr. Lecha Ratajskiego (1960-64), następnie przez znawcę Brazylii i jej minerałów – dr. Apoloniusza Zarychtę (1956-70), a po roku 1970 – przez dr. Michała Najgrakowskiego.

W pierwotnej koncepcji założono opracowanie atlasu na podstawie da-

Prace nad Narodowym Atlasem Polski na zdjęciu opublikowanym w miesięczniku „Polska” w 1968 r.

nych z 1960 r. Przedłużanie się wielu prac autorskich i redakcyjnych oraz odłożenie na przyszłość spraw wydawniczych – spowodowało, że po pięciu latach prawie wszystkie mapy społeczne i gospodarcze musiały zostać zaktualizowane według danych z 1965 roku. Jednocześnie niektóre mapy opracowywano od podstaw w samej redakcji, a były wśród nich tematy niezwykle pracochłonne, wymagające nawet paru lat intensywnej pracy (np. wysokości względne, bardzo szczegółowa hipsometria oraz pełna sieć wodna). Jednak główną przyczyną przeciągania się prac była karkołomna decyzja redaktora atlasu, aby poszczególne arkusze wykonywać w postaci tzw. czystorysów redakcyjnych na aluminiowych, oklejonych papierem planszach, z uwzględnieniem ostatecznej kolorystyki map, uzyskiwanej za pomocą barwnych tuszy i akwareli. Te efektowne „malowidła” były przez całe lata powodem do dumy dyrekcji Instytutu, która pokazywała je wszystkim gościom od Chile po Chiny, a wykonane z nich przezroczone demonstrowane były przez prof. S. Leszczyckiego na licznych konferencjach oraz kongresach Międzynarodowej Unii Geograficznej.

Gdy komplet takich oryginałów był prawie gotowy, na początku 1968 r. rozpoczęto intensywne starania o przekazanie atlasu (w tej właśnie formie!) do produkcji. Prof. Leszczycki, biorąc pod uwagę dobrze układającą się współpracę Instytutu ze służbą topograficzną Wojska Polskiego, zamierzał powierzyć przygotowanie do reprodukcji i druk atlasu właśnie wojsku, gdzie akurat kończono wielki ogólnoinformacyjny *Atlas Świata*, w związku z czym miały się wkrótce zwolnić niezbędne moce produkcyjne. W ramach tych zabiegów urządzono w Instytucie Geografii okazałą wystawę wszystkich wielobarwnych czystorysów, do obejrzenia której zaproszono całe ścisłe kierownictwo Ministerstwa Obrony Narodowej z ministrem Marianem Spychalskim i szefem Sztabu Generalnego Wojciechem Jaruzelskim. Goście, pod wrażeniem pokazanych map, zapewnili o zaangażowaniu się wojska w sfinalizowanie całego przedsięwzięcia. Wydawało się zatem, że do opublikowania atlasu dojdzie już bardzo szybko, o czym z satysfakcją donosił sam redaktor naczelny (S. Leszczycki 1968) oraz rozpisywało się obszernie codzienna prasa (K. M. 1968).

Niestety, wkrótce miały miejsce pamiętne wydarzenia marcowe i ich następstwa, w tym radykalne zmiany personalne w służbie topograficznej WP, które odsunęły sprawę wydania prawie gotowego atlasu o następne lata. Powrócono do niej dopiero w 1970 r., kiedy atlasem udało się ponownie zainteresować Ministerstwo Obrony Narodowej, a Wojskowe Zakłady Kartograficzne wyraziły gotowość wykonania prac reprodukcyjnych. W takiej sytuacji sekretarz naukowy PAN podjął w grudniu 1971 r. decyzję o opublikowaniu *Narodowego Atlasu Polski* przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN (znane jako Ossolineum). Oczywiście stała się przy tym konieczność ponownej aktualizacji treści map, tym razem według materiałów z 1970 roku. Przy wielkiej mobilizacji licznych autorów i całego zespołu redakcyjnego większość map została opracowana całkowicie od nowa (oczywiście już bez malowania akwarelami), utrzymano jednak dotychczasową koncepcję dzieła jako całości. Opracowano także przewidzianą do tego atlasu sześcioarkusową mapę przeglądową Polski w skali 1:750 000.

Atlas [A2], przygotowywany do druku i drukowany w Wojskowych Zakładach Kartograficznych, ukazywał się sukcesywnie w latach 1973-78 w formie czterech zestawów jednostronnie zadrukowanych składanych arkuszy, bardzo przypominających arkusze *Atlasu Polski* sprzed dwudziestu lat, m.in. pod względem skal i sztywnych układów map. Zestawy te nie stanowiły zwartych całości merytorycznych, lecz składały się z arkuszy o różnorodnej tematyce, przekazywanych do reprodukcji w miarę zakończenia prac autorskich i redakcyjnych. Ogółem atlas zawiera 634 mapy na 127 arkuszach oraz 22 strony tekstu, skrócone metalowymi śrubami we wspólnej plastikowej okładce – analogicznie jak wydany kilka lat wcześniej *Atlas Świata*, z którym tworzy razem pewną całość edytorską.

Godny podkreślenia jest fakt, że wszystkie mapy opracowane na podstawie danych statystycznych odnoszą się, z paroma nieuniknionymi wyjątkami, do jednego przekroju czasowego, mianowicie roku 1970 i – co oczywiste – z uwzględnieniem ówczesnego trójstopniowego podziału administracyjnego. Tak się jednak pechowo złożyło, że w trakcie wydawania atlasu, w czerwcu 1975 r., nastąpiła generalna reforma tego

podziału (likwidacja powiatów i wprowadzenie 48 województw). Aby umożliwić czytelnikom porównywanie treści map z nowym podziałem, do ostatniej części atlasu dołączono luźne, wydrukowane na przezroczystej folii mapy z granicami nowych województw we wszystkich zastosowanych w nim skalach. Ponadto w 1979 r. opublikowano specjalną broszurę z tłumaczeniem na język angielski części tekstowej oraz tytułów i legend map atlasu, z przeznaczeniem dla odbiorców zagranicznych.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na dystrybucję atlasu, za którą odpowiadało doświadczone wydawnictwo Ossolineum. Ogłosiło ono mianowicie powszechną subskrypcję *Narodowego Atlasu Polski* poprzez sieć księgarską Domu Książki, reklamując ją uprzednio w prasie, telewizji (nawet w głównym wydaniu „Dziennika”) oraz za pomocą 150 tysięcy (!) specjalnych ulotek-folderów, rozesyłanych do wszystkich księgarń w kraju. Akcja przyniosła nadszpejwany efekt, szkoda, że nie zgłoszony do Księgi Guinnessa. Atlas zamówiło bowiem aż 45 600 subskrybentów, co jest ewenementem na skalę światową, jeśli chodzi o nakład atlasów tego typu (zwykle drukowanych w nakładzie 5-10 tys. egzemplarzy). Trafił on zatem, zgodnie z intencją twórców, rzeczywiście do szerokiego rzesz społeczeństwa, chociaż – przynajmniej – pewna część nabywców była zawiedziona jego „naukową” wartością, spodziewała się bowiem raczej przewagi szczegółowych map topograficznych i krajoznawczych. Z drugiej natomiast strony nie przewidziano, że oprócz subskrybentów znajdą się również inni liczni chętni do nabycia atlasu i wydrukowano nakład tylko na podstawie subskrypcji, wskutek czego tuż po wydaniu stał się on poszukiwanym białym krukiem, możliwym do nabycia tylko w antykwariatach lub poprzez odkupienie od „zawiedzionych” znajomych.

Nie miejsce tu na omówienie struktury zawartości, treści oraz zastosowanych w atlasie rozwiązań metodycznych i graficznych, chociaż można na ten temat napisać zarówno wiele pochwał (np. o niektórych nowatorskich ujęciach dotyczących środowiska przyrodniczego, oryginalnej prezentacji przemysłu), jak i słów krytyki (choćby o zachwianych proporcjach

z nadmiernym rozbudowaniem zagadnień klimatu i rolnictwa, nieprawidłowych skalach barw i legendach w części map statystycznych itp.), przy czym osobno można byłoby przypomnieć ówczesne zmagania redakcji z cenzurą i wpływ jej ingerencji na treść niektórych map. Zainteresowanych odsyłam do przytoczonej literatury, atlas doczekał się bowiem kilku obszernych i dość szczegółowych omówień (w tym porównań z atlasami zagranicznymi), dokonanych przez jego współwykonawców, dotyczących zarówno całości (J. Kondracki 1977; M. Najgrakowski, J. Ostrowski 1980), jak i wybranych części dzieła (S. Dębowska i inni 1977).

Atlasy

- [A1a]. *Atlas Polski*. Zeszyt I. Warszawa: Główny Urząd Pomiarów Kraju, 1961. 6 arkuszy oraz tekst Od Wydawcy;
- [A1b]. *Atlas Polski*. Druk P.P.W.K. Warszawa: Centralny Urząd Geodezji i Kartografii, Państw. Przeds. Wydawn. Kartograficznych. Zeszyt I – 6 arkuszy, 1953; Zeszyt II – 6 arkuszy, 1954; Zeszyt III – 6 arkuszy, 1954; Zeszyt IV – 6 arkuszy, 1956;
- [A1c]. *Atlas Polski*. Warszawa: Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, b.r. wyd. [1957]. 24 arkusze, 10 s. nlb. ze spisem treści i przedmowami;
- [A2]. *Narodowy Atlas Polski*. Polska Akademia Nauk, Instytut Geografii. Redaktor naczelny i przewodniczący Komitetu Redakcyjnego Stanisław Leszczycki; Opracowanie redakcyjne zespół Pracowni Kartografii Instytutu Geografii PAN. Redakcja techniczna, opracowanie czystorsyłów i prace reprodukcyjne Wojskowe Zakłady Kartograficzne. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawn. Polskiej Akademii Nauk, 1973-1978. 128 arkuszy, 40 s. tekstu oraz książka *Narodowy Atlas Polski*. National Atlas of Poland. Text and map keys in English. 186 s. z równoległymi tekstami legend w j. polskim i angielskim;
- [A3]. *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej*. Atlas of the Republic of Poland. Koncepcja i opracowanie naukowe Polska Akademia Nauk, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego. Redaktor naczelny Michał Najgrakowski. Przewodniczący Rady Naukowej Jerzy Kondracki. Opracowanie redakcyjne Pracownia Kartografii i Systemów Informacji Geograficznej IGIPIZ PAN. Opracowanie graficzne, techniczne i druk Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. E. Romera, S.A. Warszawa: Główny Geodeta Kraju 1993-1997. 158 arkuszy map, 11 ark. tekstu oraz książka-załącznik *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej*. Informacje, spis treści, skorowidz nazw, 317 s. Arkusze dodatkowe: 1998 – 3 ark., w tym 2 na przezroczystej folii, 2002 – 2 arkusze.

Literatura

- Andrzejewska M., Baranowski M., 1996: Numeryczne opracowanie map do Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej. „Polski Przegl. Kartogr.” t. 28, 1996, nr 4.;
- Dębowska S., Kliniewski T., Ostrowski J., 1977: Część przyrodnicza Narodowego Atlasu Polski na tle analogicznych dzieł w atlasach narodowych innych krajów europejskich, Problemy map środowiska przyrodniczego Polski, VII Ogólnopolska Konferencja Kartograficzna, Gdańsk, „Materiały Ogólnopolskich Konferencji Kartograficznych” t. 5.;
- Grygorenko W., 1991: Kartografia polska w latach 1945-1990 w potrzasku reorganizacji i cenzury, „Polski Przegl. Kartogr.” t. 23, nr 1-2.;
- Janasik L., 2001: Wykorzystanie Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej w gimnazjum i liceum. „Geozeta” nr 1 (10).;
- Karpińska J., 2005: Narodowy „Atlas Rzeczypospolitej Polskiej”, Kartograficzna encyklopedia wiedzy o kraju,

Narodowy Atlas Polski stanowi nie tylko światowy rekord pod względem wielkości nakładu, lecz jest również rekordzistą, jeśli chodzi o czas, jaki zajęło jego opracowywanie i wydawanie. Przypomnijmy: ostatni zestaw arkuszy ukazał się dokładnie po 20 latach od rozpoczęcia prac, podczas gdy innym krajom, w tym naszym sąsiadom, wykonanie analogicznych dzieł zajmowało wówczas zaledwie kilka lat.

cdn.

JERZY OSTROWSKI

jest pracownikiem Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk

- 60 lat Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii, Warszawa, GUGiK;
- K. M., 1968: Narodowy Atlas Polski na ukończeniu, „Życie Warszawy” nr 42, 17 lutego;
- [Kondracki J.] J.K., 1946: Konferencja w sprawie wydania Atlasu Polski, „Przegl. Geogr.” t. 20, z. 1.;
- Kondracki J., 1977: Narodowy Atlas Polski, „Przegl. Geogr.” t. 49, z. 2.;
- Kondracki J., 1985: Początki państwowej kartografii cywilnej w Polsce Ludowej, „Polski Przegl. Kartogr.” t. 17, nr 2.;
- Leszczycki S., 1959: Narodowy Atlas Polski, „Przegl. Geogr.” t. 31, z. 3/4.;
- Leszczycki S., 1968: Narodowy Atlas Polski, „Polska” nr 12.;
- Najgrakowski M., 1986: Nowy polski atlas narodowy, Polskie atlasy regionalne, XV Ogólnopolska Konferencja Kartograficzna, Poznań, „Materiały Ogólnopolskich Konferencji Kartograficznych” t. 12.;
- Najgrakowski M., 1987: Powołanie Komitetu Organizacyjnego i Rady Naukowej Atlasu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, „Polski Przegl. Kartogr.” t. 19, nr 1-2.;
- Najgrakowski M., Ostrowski J., 1980: Narodowy Atlas Polski – koncepcja i realizacja, „Polski Przegl. Kartogr.” t. 12, nr 3.;
- Najgrakowski M., Ostrowski J., 2000: Problemy koncepcji i realizacji Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej, „Polski Przegl. Kartogr.” t. 32, nr 2.;
- Najgrakowski M., Ostrowski J., Rutkowski J., 1993: Nowa mapa przeglądowa Polski w skali 1:500 000, „Polski Przegl. Kartogr.” t. 25, nr 3.;
- Ostrowski J., 2001: Mało znana jednotomowa wersja edytorska nie dokończonego narodowego Atlasu Polski, „Polski Przegl. Kartogr.” t. 33, nr 3.;
- Ostrowski J., 2005: Drogi i bezdroża realizacji polskich atlasów narodowych: Społeczna i edukacyjna rola kartografii w Polsce, „Materiały Ogólnopolskich Konferencji Kartograficznych” t. 26.;
- Ostrowski J., Gawryszewski A., red., 1998: Środowisko, społeczeństwo i gospodarka w Atlasie Rzeczypospolitej Polskiej; Materiały na konferencję. Warszawa, 23 października 1998 r., GUGiK, IGIPIZ PAN.;
- Pawlak W., 1998: Atlas Rzeczypospolitej Polskiej na tle innych atlasów narodowych, Środowisko, społeczeństwo i gospodarka w Atlasie Rzeczypospolitej Polskiej, Materiały na konferencję, Warszawa.;
- Piątkowski F., 1949: Atlas Polski, „Przegl. Geodez.” r. 5, nr 9-10.;
- Pietrusiewicz W., 1998: Uroczyste posiedzenie Rady Naukowej Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej, „Polski Przegl. Kartogr.” t. 30, nr 3.;
- Wardziak A., Skwirowski J., 1997: Dziś można pokazać wszystko. Z koordynatorem prac z ramienia wydawcy Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej Izabellą Krauze-Tomczyk z GUGiK oraz redaktorem naczelnym Atlasu Michałem Najgrakowskim z IGIPIZ PAN rozmawiają... GEODETA 4/1997.;
- Wrona J., 2000: rec.: Atlas Rzeczypospolitej Polskiej, „Geografia w Szkole” r. 53, nr 1.